

Sortida d'estudi a la serra de Cardó

Jesús Burgueño

El 6 de juny de 2009, la SCG realitzà una nova excursió a les, injustament, poc freqüentades muntanyes meridionals del Sistema Mediterrani. La serra de Cardó és la muntanya més enlairada i emblemàtica d'un extens bloc orogràfic, mesozoic i calcari, perfectament delimitat pel riu Ebre (N i O), la fossa tectònica del Burgar (E) i la plana litoral i deltaica (S). La petita vall de Cardó (4 km²) pertany al terme de Benifallet (Baix Ebre) malgrat que la carretera (oberta el 1904) hi arriba des de Rasquera (Ribera d'Ebre) i que anteriorment el millor camí d'accés conduïa a Tivenys pel coll de Murteró. Aquesta arrecerada i càlida vall, d'orientació NO, es troba perfectament delimitada per un cercle d'esquerpes carenes calcàries, alhora que un seguit de cingleres barren igualment el pas aigües avall.

L'any 1606, l'orde dels carmelites descalços hi fundà el seu convent de retir o *desert* de vida contemplativa, vinculat a la província carmelitana de la Corona d'Aragó. L'orde mendicant s'instal·là no sense resistència del senyor territorial, el monestir cistercenc de Benifassà. L'elecció de l'indret fou iniciativa del frare Pere Pau Revull (o Pau de Crist), nascut al mas Gavada de Vandellòs. En la tria de l'emplaçament foren elements decisius el gran aïllament natural del lloc i l'abundància d'aigües, que permetien regar els horts i fruiters imprescindibles per al sosteniment dels frares (els carmelites feien abstinència de carn perpètua). Al voltant del convent es construïren fins a 14 ermites, en la seva major part destinades als frares que volien dur una vida encara més penitent i totalment aïllada. El contacte entre els anacorettes i la comunitat conventual es podia reduir a la provisió d'alguns aliments (que segons afirma la tradició els hi portava un ruquet) i l'intercanvi de tocs de campana des de les diverses ermites en els moments de pregària.

La presència dels carmelites assegurà –malgrat els incendis, el carboneig i les pastures– la preservació d'un bosc en prou bon estat, que avui dia contrasta vivament amb els sobreexplotats i recremats voltants, en particular a la veïna serra del Boix. Després de l'exclaustració (1835) i desamortització dels béns eclesiàstics arribaria la conversió del convent en balneari, perquè d'algunes de les fonts se'n coneixien virtuts medicinals. El nou ús s'inicià el 1866 i es perllongà exactament durant un segle. Durant la guerra civil s'interrompé l'activitat balneària estival; més concretament durant la batalla de l'Ebre s'hi establí un hospital i comandament republicà.

Durant les darreres dècades s'havia explotat comercialment l'aigua de Cardó, fins que l'any 2007 l'actual propietari –Grupo Leche Pascual– tancà la planta embotelladora i anuncià la rehabilitació de l'antic balneari com a hotel de luxe i *spa*. Altre cop la sobreexplotació, en aquest cas de l'aquífer, ha provocat la pèrdua de bona part de les fonts de la vall i, al capdavant, una dràstica reducció de les captacions.

La nostra sortida plantejava un itinerari aproximadament circular, amb inici i final al balneari (500 m). Un primer tram (1 km) de suau pujada en direcció NE condueix al Portell de Cosp (636 m) tot passant per les ermites de la Trinitat i de l'Àngel. L'ermita del Sant l'Àngel era una de les portes d'entrada al recinte del convent, concretament pel camí que, pel Portell de Cosp, du a Rasquera i al Perelló. Aquest camí era emprat per anar a cercar amb mules, a la cala que amb el temps esdevindria l'Ametlla de Mar, el peix imprescindible en la dieta de la comunitat un cop per setmana (M. Beguer, *El valle de Cardó*, 1948, p. 79). El recinte fortificat (present també en contacte amb l'ermita-portal de l'Àngel) en part estava conformat per parets naturals i en part per murs de pedra que encara es conserven en bon estat. Aquesta lleu fortificació perimetral permetia barrar el pas als ramats, dificultar l'entrada dels bandits i impedir el pas de cap dona dins el clos del convent.

Al Portell de Cosp s'inicia un recorregut de 2 km dins el terme de Rasquera, pel vessant nord i oriental del cercle muntanyós de Cardó. El camí es fa ben distret per entre teixos i pins centenaris, fins arribar a la generosa font del Teix. Per retornar al cercle muntanyós de Cardó cal travessar una dilatada brolla d'argelagues i salvar un breu tram costerut. En assolir la carena (800 m) s'obtenen espectaculars vistes dels cingles de Xàquera i de la vall de Cardó; també sorprèn la presència d'una roureda i d'un magnífic alzinar muntanyenc, esquitxat amb caducifolis com ara la moixera. Sense allunyar-nos gaire de la carena ni perdre gaire cota es continua camí cap al Sud (2,1 km) fins assolir el cim de Xàquera o Creu de Santos (942 m, antigament Tossal de Santos¹), màxima alçada entre la serra del Montsant i els Ports. La vista abraça llavors totes les Terres de l'Ebre i en particular el Delta i els Ports.

1. Caldria cercar documentació medieval que permetés comprovar si la grafia d'aparença castellana és correcta i correspon a un mossarabisme (com Caro) o bé a una evolució dialectal de *Sanctus* fent referència a un indret de pregària. Tanmateix, en la seva excel·lent *Flórlula de Cardó* (1950), P. Font i Quer s'arriscava a proposar-ne *la Creu dels Sants*.

Dissortadament, passada la cova Llòbrega, el nostre benvolgut consoci Josep Oliveras va patir una caiguda i dislocació del braç, fet que ens obligà a recular fins al refugi de la Font del Teix per tal d'atansar-nos a la única via de rescat possible. Allà l'atengueren primer els bombers (com a anècdota diguem que pertanyien als GRAE de salvament aquàtic, perquè en aquell moment passaven a prop) i després el metge; tots ells accediren penosament fins a l'indret salvant 150 m de desnivell per un corriol molt dret (l'accés rodat pel camí de Monredons, que enllaça amb la carretera de Rasquera al Perelló, arriba només a la bassa de Cosp). Finalment un helicòpter realitzà un magistral aterrament en el reduït replà immediat al refugi per tal de rescatar l'accidentat i conduir-lo a l'hospital de Móra, on va ser ràpidament atès sense més problemes. La SCG vol agrair de tot cor, a tots els que col·laboraren en el rescat la seva abnegació i eficàcia.

No fou possible, doncs, finalitzar l'itinerari previst, tornant a Cardó pel camí de Cosp. Sí vam tenir ocasió, però, de visitar l'ermita més emblemàtica, la de la Columna o de Sant Simeó Estilita que aprofita i corona bellament una agulla calcària. Malgrat els contratemps patits en la sortida (feliçment superats) la part realitzada de l'itinerari ens permeté copsar el gran interès històric i natural de la serra de Cardó. Les terres meridionals de Catalunya ofereixen sorpreses magnífiques a qui les vol veure. Un exemple que podria estar ple de significació i simbolisme el trobem en el magnífic Pi de les Quatre Branques, situat prop de l'ermita de la Columna tot pujant pel camí del barranc homònim. Potser aquest pi de la Catalunya Nova podria prendre el relleu al defallit Pi de les Tres Branques del Berguedà? És clar que llavors caldria acceptar l'ampliació de la nòmina dels tres països catalans amb –per exemple– la Catalunya del Nord!

Cloem la crònica amb una enèrgica reivindicació. Al marge de la possible recuperació de la funció balneària per la iniciativa privada, cal també una decidida actuació del poder públic per a preservar, valorar i recuperar els elements naturals i construïts de la serra de Cardó. Per això és urgent i prioritari que l'aigua (ara per ara sense ús conegut) torni a senyorejar la vall de Cardó: que les fonts ragin i que revisqui la cascada del cingle. Si parlem d'un cabal ecològic també caldria acceptar el manteniment d'una dotació mínima i suficient a les fonts com a patrimoni col·lectiu, unes fonts que ara són seques, en bona part per la cobdícia de l'empresa explotadora. La recuperació d'aquest element bàsic vivificador és particularment sensible i necessària en aquells paisatges culturals que –com la vall de Cardó– esdevenen força incomprensibles si se'ls manlleva el factor clau que històricament els havia donat tot el seu sentit, l'aigua.

Foto 1

El grup amb el rerefons del convent-balneari de Cardó i la cinglera del Sallent o Salt del Frare, amb més d'un centenar de metres de desnivell. D'esquerra a dreta i del rengle del fons a la primera línia: Enric Bertran, Rosa Anna Felip, Xavier Rosselló, Francesc Nadal, Carme Montaner, Ignasi Batet, Montse Guerrero, Daniel Paül, Eduard Trepal, Pau Alegre, Rafael Giménez Capdevila, Francesc Castellet, Elisa González, M. Teresa Manso, Glòria Romaní, Lledó Rosas, M. Teresa Vicente, Anna Bastida, Jordi Alberich, Josep R. Módol, Assumpta Rovira, Jesús Burgueño, Angelina Blasi i Josep Oliveras. La fumera que es veu correspon a un conat d'incendi provocat per un llamp, que afortunadament aviat fou controlat pels bombers.
Foto J. Burgueño.

Foto 2

A les ruïnes de l'antiga ermita de la Trinitat trobem un curiós detall. La menjadora dels ruquets que duïen els estadants poc caminadors del balneari cap a les fonts més allunyades conserva encara els rètols amb el nom de cada somera: Empordà, Sardana, Montseny, Canigó. Aquestes referències identitàries de la Catalunya Vella ens parlen de la procedència barcelonina de la major part dels clients del balneari i de l'estada de personatges de la cultura catalana com ara Lluís Millet, fundador de l'Orfeó Català.

Foto J. Burgueño.

Foto 3

A l'obaga del Portell de Cosp, dins els comunals de Rasquera, es troba una de les teixedes més importants de Catalunya.

Foto J. Burgueño.

Foto 4

A l'obaga del Portell de Cosp, no són menys impressionats els formidables i dreturers pins (pinassa, *Pinus nigra* ssp. *salzmanii*), esforçats supervivents a l'explotació de la fusta i als incendis.

Foto J. Burgueño.

Foto 5

Moment de l'arriscat rescat amb helicòpter.
Foto E. Bertran.

Foto 6

EL PINO DE LAS 4 RAMAS

Pi de les Quatre Branques.
Detall d'un antic fulletó turístic del balneari.

Foto 5

Tot fent un darrer descans a Rasquera vam tenir l'agradable sorpresa de topar amb en Josep Iglésies (1902-1986), president de la Societat Catalana de Geografia en els anys més difícils del franquisme. De ben segur estaria satisfet de comprovar que la Societat que ell contribuï a fundar l'any 1935 continua fidel al compromís d'estudiar el país, sense perdre un cert esperit excursionista i sense menystenir, és clar, les seves estimades comarques meridionals.

Foto E. Bertran.

Sortida d'estudi al Parc Fluvial del Llobregat (Berguedà)

Jesús Burgueño

El tram del riu Llobregat comprès entre Cal Rosal (en el contacte dels termes de Berga, Olvan i Avià) i Navàs, d'uns 23 km, és objecte encara d'un exhaustiu aprofitament hidràulic que va permetre, durant la segona meitat del segle XIX i començaments del XX, la implantació d'un bon nombre de grans indústries tèxtils (16). El tret més singular d'aquest model d'industrialització fou la construcció annexa de colònies fabrils, pobles de nova planta destinats a les famílies treballadores.

Amb la revolució industrial el Berguedà va deixar de ser una comarca bessona del Solsonès i s'incorporà a la part més dinàmica del nostre país. Dissortadament la crisi del tèxtil que es produeix a partir de 1980 (de fet amb precedents en les dues dècades anteriors) i l'ensorrament de les bases socials que emparaven el model socioindustrial propi de les colònies comportaren el tancament progressiu d'aquestes empreses, en un procés que es pot considerar culminat abans d'iniciar el nostre segle. Tanmateix encara hi resta el poblament (les colònies) amb diferents graus de vitalitat. També apareixen nous usos dels espais a l'ensem que hi romanen els aprofitaments hidroelèctrics i diverses activitats industrials. L'acabament de l'autovia C-16 (2008) ha obert noves perspectives de revitalització de les antigues colònies i en general d'aquest eix de poblament, que també compta amb un Pla director urbanístic específic (2007).

El patrimoni arquitectònic i el llegat sociocultural de les 12 colònies industrials i 4 fàbriques del riu del tram esmentat és objecte de promoció per part del Consorci del Parc Fluvial del Llobregat (www.parcfluvial.cat), creat el 2004 però amb el precedent d'un patronat que funcionava des del 1998. Està format per 9 ajuntaments (de Balsareny a Berga), el consell comarcal del Berguedà, la Diputació de Barcelona, Caixa Manresa, diverses associacions empresarials, etc.